

Frane Goljevšček*

ŠTEFAN VRZELA – METEOR, KI ŠE VEDNO ŽARI

Članek govori o Štefanu Vrzeli, rojenem v Pavlovskem vrhu pri Ormožu, ki je bil v petdesetih letih nasilno odpeljan na Goli otok. Med vsemi Golotočani je bil edini, ki mu je uspelo z njega pobegniti. Kmalu po slovenski osamosvojitvi je ustanovil Gibanje za celovito Slovenijo, s katerim si je prizadeval dokazovati zločin, ki se je zgodil nad slovenskim življenjem v slovenskem Medmurju.

Slika 1: Štefan Vrzela.

Naša polpretekla zgodovina, ki je neizbrisno zaznamovala generacije skoraj štirideset let od konca druge svetovne vojne, terja v mnogočem raziskave o trdem povojnem času. Menda vse revolucije žrejo svoje otroke. Eden takšnih otrok je bil Štefan Vrzela iz bližnje okolice Ormoža, ki je zaradi nestrinjanja s tedanjo oblastjo in prirojene prleške upornosti plačal eno najstrašnejših cen – dolgoletna zaporna kazen na zloglasnem Golem otoku. Toda trdoživi Prlek je preživel, še več, enemu in edinemu je uspelo z otoka pobegniti, tako da je preplaval Velebitski kanal.

Njegovo raziskovanje štrigovskih pobojev ocenjujejo nekateri "strokovnjaki" za nezadostno in nekonsistentno. Prav gotovo je bil Vrzela tisti, ki si je prvi upal prestopiti tabuizirani prag večdesetletnega šepetanja bolečin slovenskega naroda v slovenskem Medmurju.

Prav v luči Vrzelove "nekonsistentnosti" želim vzbuditi resne zgodovinarje, da se strokovno in

raziskovalno lotijo tega primera. Si bo kdo drznil iti po Vrzelovih stopinjah?

Uvod

Štefan Vrzela, Prlek, rojen leta 1926 v Pavlovskem Vrh, streljaj od Ormoža, je bil v svojem času, v svojem okolju izjemno zanimiva osebnost. Ta njegova izjemnost je še vedno ohranjena v spominu njemu najbližjih, ohranjen pa je tudi v »bunkerjih« spominov tistih politikov, ki so v njegovem času vodili, in tistih, ki so vedrili v slovenski politični areni. Njegova osnovna značajska drža je bila, lahko rečem, uporno konfliktna do aktualne vladajoče politične strukture. To konfliktnost je znal izražati na neposreden način, brez zavor, z odkrito besedo in z neustrašnim nastopom. Seveda, s takšnimi koraki se ni mogel prebiti v širši prostor, vendar ga je neizbrisno zaznamoval.

Sin bajtarja, s krpo zemlje, je bil že od malega zaznamovan in obdan z revščino, zato je že kot otrok moral od doma v sosednje Pušence k Skolibrovim¹ za pastirčka.

Med vojno je sodeloval v boju proti nemškemu totalitarnemu režimu z Antonom Hrčičem² iz Mihovcev. Oba sta po vojni svoje nestrinjanje z drugim totalitarizmom odplačala strašen dolg revolucionarne oblasti na Golem otoku. Imel je to srečo, predvsem pa pogum, da mu je leta 1959 uspelo pobegniti, edinemu iz številnih kontingentov Golotočanov. Uspelo mu je preplavati Velebitski kanal, kar ni uspelo še nobenemu, ter se prebiti v takratno Češkoslovaško, nakar se je čez šest let naselil na Dunaju. Po sestrinem posredovanju se je vrnil v Maribor in se zaposlil pri Univerzal prometu. Pri svojem delu, kot tudi v zasebnem življenju, je bil pod močno kontrolo DV (državne varnosti), na vsakem koraku so mu sledili in ga šikanirali, tako da je moral službo zapustiti, kar je bil cilj tedanje oblasti. Vse življenje se je ukvarjal z inovatorstvom³. Bil je

¹ Kmetija in rojstna hiša rodoljuba Martina Skolibra, ki so ga leta 1944 ubili ustaši.

² Rojen 1912. leta v Mihovcih pri Veliki Nedelji. Golotočan iz Grgurja. Ob grobu sotrpina Vrzele je imel presunljiv nagrobni govor.

³ Ustni vir žene Angelce, ki stanuje v Mariboru.

* Frane Goljevšček, Osojna pot 8, 6311 Jagodje.

rodoljub, ki ga je prevzemal pravi nacionalizem ali rodoljubje. Še pred deportacijo na Goli otok je pobegnil oblastem v Mariboru, kjer je skočil iz drvečega vlaka v deročo reko Dravo⁴.

Med vojno so ga nacisti aretirali in zaprli v ptujske zapore. Poleg Lacka je bil najbolj mučen od gestapovskih krvolokov. Ker so za nekaj časa nacisti prenehali s streljanjem talcev, je bil poslan v taborišče Dachau, iz katerega se je po vojni srečno vrnil. Prišel se je ukvarjati s politiko, ki je menda skrenila z začrtane poti komunizma po Stalinovem vzoru. Kmalu zatem so ga aretirali in obtožili informbirojevstva⁵. Bil je poročen z ženo Angelco, s katero se jima je v zakonu rodila hči.

Brezkompromisni "nacionalist"

Vrzela je bil zanimiv na več področjih svojega delovanja. Bil je zanimiv po svoji značajski strukturi, po svojem nemirnem duhu, ustvarjalnosti, upornosti, predvsem pa po svoji zavezanosti slovenstvu.

Najmanj je najbrž prepoznaven kot inovator na tehničnem področju, bolj pa kot zapornik na Golem otoku, kjer je ustvaril neverjetno ali komajda verjetno zgodbo uspelega pobega iz tega »brezhibno« zavarovanega območja, kar menda ni uspelo nikomur drugemu. O enem in drugem bi morali njegovi najbližji poznavalci napisati biografijo, saj bi govorila o zanimivem in tudi nenavadnem Slovencu.

Sam sem se srečal z imenom Štefana Vrzele po osamosvojitveni vojni, ko sem kot predsednik Civilne družbe Slovenije za mejo v Istri vabil Mariborčane k podpisovanju Peticije za pravično mejo v Istri in na morju. Takrat so mi nekateri Mariborčani pripovedovali o njem in se čudili, da ga ne poznam. Slovencem pa je skoraj nepoznan. Odkrivanje tega nemirnega in upornega duha mi je razkrivalo, zakaj je Slovencem tako nepoznan. Ta poskus izbrisa Štefana Vrzele iz zgodovinskega spomina je namreč sestavni del značilne negativne plasti slovenske identitete v pogledu nacionalne zavesti in državotvornosti. In še ena naša značilnost se mi je razkrivala: mnoge njegove rezultate so povzemali drugi in se pod nje

podpisovali, ne da bi ga kdaj koli omenjali!

Govorim o tretjem močnejšem segmentu Vrzelove dejavnosti, o njegovem Gibanju za celovito Slovenijo in o njegovem brezupnem boju za ohranjanje slovenskega nacionalnega ozemlja.

Vrzela je bil prvi Slovenec, ki je skozi civilno družbo, takoj po osamosvojitvi, odprl vprašanje razmejitve na slovenski južni meji.

Zanimivo bi bilo vedeti, kaj je Vrzelo v resnici spodbudilo k akcijam, povezanim z razmejitvijo, ali natančneje, z vprašanjem zaščite nacionalnega ozemlja. Z žarom zagnanosti se je posvečal predvsem dvema območjema tega vprašanja v pravičnost, in sicer vprašanje Štrigove in vprašanje Piranskega zaliva. Vsekakor, dve ključni vprašanji na južni meji, na kateri še danes ni pravega političnega odgovora.

Tukaj se moram navidezno nekoliko odmakniti od Vrzele, da bi v kratkih besedah pojasnil ozadja problematike, s katero se je ukvarjal in s katero se ukvarja tudi naša civilna družba.

Ko se je država Jugoslavija nekoliko ustalila z deklarativnim oklicanjem svobode, demokracije, bratstva in sožitja, je prišel čas, ko je morala potegniti črte razmejitve med republikami. To razmejevanje je bilo sicer v nasprotju z načelno vizijo razvoja socialistične države, ki se je v svoji bližnji prihodnosti videla kot unitarna, enotna, brez meja med narodi, brez razlik med ljudmi, ki bi državo razkrajale, skupnost z nekakšno novo iluzorno religijo večnega bratstva. Vendar je takratni čas še zahteval notranje meje, čeprav prehodnega značaja, zato pa obravnavane kot nepomembne in zanemarljive, kar se je v resnici v kasnejšem vsakdanjem življenju izkazovalo kot doseženo.

Na razmejitve med republikami pa so različni narodi različno gledali, pogojeno z njihovo dejansko stopnjo nacionalne zavesti in državotvornosti.

Med Slovenijo in Hrvaško je razmejitev potekala v letih 1946/47, razen, seveda, na predelu Istre, kjer je zaživelo Svobodno tržaško ozemlje.

Slovenski politiki so to razmejevanje razumeli v duhu nadnacionalne politike kot odvečno početje in kot nujno zlo. Zato so ga želeli dokončati. Odveč jim je bilo vlagati trud v iskanje neke zgodovinske utemeljitve ali morebitne pravičnosti, ki naj bi ob delitvi nastopila. Znana je hudomušna izmišljotina, da je Kardelj v pijanosti zamenjal Mirno za Dragonjo, ali pa resnična anekdota, ko je predstavnik Ljubljanske univerze dr. Dušan Pirjevec leta 1976 na širšem partijskem zboru v Ljubljani postavil Kardelju vprašanje o zamenjavi teh dveh rek in je Kardelj izbruhnil: »Mi gradimo Jugoslavijo, v kateri ni meja!«

⁴ Pretolčen kot žival se je zatekel na podstrešje hleva k znancem v Pavlovce, kamor mu je domača hči skrivaj prinašala hrano. Kmalu nato je bil izdan od svojega dekleta Udbi in ponovno aretiran. Dobil je "vozovnico" za Goli otok.

⁵ Sodeč po pripovedovanju nekaterih njegovih sorodnikov in znancev, je bil Vrzela brezkompromisen bорец za komunizem sovjetskega tipa in internacionalo in odločen antinacist. Odklanjal je vsakršen drug svetovni nazor. Prav zato je Vrzel v neki meri nesrečno kontroverzna oseba - komunistični internacionalist in obenem bорец (žlahtni nacionalist) za samostojno Slovenijo v njenih zgodovinskih mejah.

Slovenci, ki so bili vsebinski snovalci nove Jugoslavije in jugoslovanskega socialističnega sistema, so iluzijo o odpravi meja jemali dobesedno in pri tem izražali veliko začudenje do Hrvatov, ki da ne razumejo tega neizogibnega procesa razvoja države in so vedno brez velikih zadržkov pristajali na predloge, ki jih je za te primere narekovala Hrvaška. Ta pa se je v svoji tradicionalni državotvornosti agresivno potegovala za vsako ped možne pridobitve novega ozemlja. Toda, česar tedanji slovenski politiki niso čutili kot nacionalno ogroženost, so to občutili prizadeti Slovenci in se temu na različne načine tudi upirali.

Najhuje se je dogajalo v Štrigovi. Tamkajšnji Slovenci so zahtevali, da živijo v Republiki Sloveniji in te zahteve so bile neomajne in vztrajne. Tako se oblast, če je hotela doseči, kar je sklenila, ni mogla več obnašati v duhu demokracije in bratstva in je začela z represijami, z zapiranjem, z mučenjem in končno z javnim najokrutnejšim pobojem okoli 60 ljudi v štrigovskem gozdu, najokrutnejšem zato, da bi bil primer zgled, kaj pomeni upirati se oblasti.

Etnocid ali etnično čiščenje (preganjanje slovenskih učiteljev, intelektualcev in narodno zavednih) in strahovlada hrvaških oblasti ob pomoči slovenskih sta bila vzpostavljena na vsej južni meji. S tem sta bili doseženi predvsem dve pogubni politični potezi: Štrigova je ostala na Hrvaškem in prav tako, kasneje, slovenski del Savudrije, ki je bil sestavni del občine Piran.

Ti dve žarišči sta razžirali Vrzellovo dušo v času njegovega Gibanja: tragedija v Štrigovi in bolečina v Istri.

Upornik z razlogom

Vrzela je bil najbrž prvi, ki je »odkril« genocid v Štrigovi. Njegova aktivnost je bila vidna v letih od 1992 do 1995. Uspelo mu je zbrati prve podatke o imenih pobitih Štrigovčani, kar takrat sploh ni bilo lahko in kar je še danes težko. Kasneje, po Vrzeli, se je izkazalo, da je bilo žrtev še enkrat toliko. Vrzela je svoja razkritja pošiljal na vse strani, v časopise, političnim strankam, posameznim politikom in tudi na določene institucije v Evropi. Leta 1993 je poslal v državni zbor opis tragedije v Štrigovi in zahteval vrnitev slovenskega ozemlja, okupirano Štrigovo, Sloveniji, zahteval je prekop žrtev pokola v posvečeno zemljo in postavitve spomenika ter rehabilitacijo žrtev. Apel je šel v prazno. Ostal je brez vsakega odziva.

Kolikor se da razbrati iz Vrzellove zapuščine, ni bilo na njegove proteste, pobude in zahteve odziva od nikoder. Za to neodzivnost sodim, da so bili trije razlogi: Vrzellova odkrita beseda, obremenjujoča

resnica in Vrzellov načelen nastop. V potrditev njegove drznosti in brezkompromisnosti mi je ostal nepozaben spomin, tako Mariborčanom kot politikom, prigoda »jajčne afere«, ko je na javni tribuni leta 1992 zalučal v ministra Rupla jajce, ki se mu je škandalozno razlilo po puloverju. Takrat je namreč bila v razpravi razmejitvev v Istri in na morju oziroma napoved nezaslišane delitve Piranskega zaliva.

Vrzela je bil tudi tisti, ki je javnosti razkrival škodljivi dokument takratnega premierja Peterleta, ko je ponujal Hrvaški izdajalsko razmejitev, kakršno sta kasneje skoraj dosegla Drnovšek in Račan.

V tistem času, ko se je vlada očitno odločala za takšno razmejitev, je Vrzela poslal predsedniku Kučanu brzojavko s 50 podpisi, v kateri pravi, da je kakršna koli razprava o Piranskem zalivu s Kaštelom in Savudrijo narodna izdaja. Zagovarjal je razmejitev na Mirni, celo kot minimum za pravično mejo.

Leta 1993 je poslal telegram Peterletu, z besedami: *»...če boste v javnosti verbalno ali kakorkoli še naprej potrjevali vaš zloglasni osnutek sporazuma, se boste s tem sami zapisali s Kučanom in ostalo plejado v črno knjigo epohalnih strahopetcev, škodljivcev in narodnih izdajalcev z vsemi posledicami.«*

Od maja do junija leta 1993 je razposlal politikom nekaj zanimivih »udarnih« telegramov in dopisnic; potrjujejo »zgoščenost časa«, kar je Vrzelo potiskala čez rob strpnosti. Pričujoči teksti rotitve izražajo Vrzellovo stisko, bes, nemoč in tudi že obup. Politike je naslavljal z antislovenci, hlapci, škodljivci, iskarijoti, falsificiranimi beneškimi fosili in podobno.

Nekaj primerov dopisnic, faksov in telegramov:

»Čuj ti, Zlobec, kako pa se ti obnašaš v parlamentu? Kdo pa je tebe pooblastil, da lahko deluješ proti narodnim in državnim interesom? To je izdaja in tega se zavedaj!«

»Polajnar, tvoje grdo gobezdalo je v parlamentu nastopilo proti pravični in častni razmejitvi s Hrvaško. Zgini h Kučanu in Tudžmanu, če ti Slovenija ni po godu. Ali te ni sram, da nastopaš proti interesom lastnega naroda?«

»Drnovšek, Vaša včerajšnja izjava na TV Ljubljana o kompenzaciji slovenske zemlje s prebivalci s Hrvaško za (slovenski) Piranski zaliv je politični analfabetizem in protidržavnost, ki ima vse elemente veleizdaje slovenskega naroda. Pozivamo vas, da se ne igrate več z narodovim blagrom in da ne ponižujete slovenskega naroda s svojim tajnim mešetarjenjem, sicer bomo poskrbeli, da ne boste z izdajstvom onesnaževali slovenske zemlje in naroda.«

Večni upornik Vrzela je nepomirjen in nepotešen umrl

v Mariboru 1. marca 1997, pokopan je v Spodnji Polskavi, v zraku pa še vedno visijo njegove rotitve.

Vrzelo telegram in pismo takratnemu predsedniku R Slovenije Milanu Kučanu, pismo je bilo naslovljeno tudi hrvaškemu predsedniku dr. Franju Tuđmanu in pismo DZ o Štrigovi⁶

Brezkompromisen in neustrašen borec Vrzela ni izbiral besed, s katerimi je izražal svoj gnev nad takratno vladajočo garnituro, pa naj je bila to leva ali desna. Njegova nrav je mejila na kolerika. Bojevitost, ki ga je prevevala skozi vse življenje, so mu izpilili že na Golem otoku, še prej pa v mariborskih udbaških zaporih. Njegova trdoživost in vera v pravičnejši svet sta ga gnala nad vse možno. Odklanjal je polovičarstvo, kakor tudi kakršno koli religijo. Veljal je za ortodoksnega ateista in sprejemal žlahtni komunizem, komunizem, ki ga je pozneje skoraj fizično uničil. Po zbranih podatkih je veljal za slovenskega nacionalista, ki za dosego narodnih interesov ni izbiral verbalnih sredstev in žargona.

Predsedniku predsedstva R Slovenije – Milan Kučan⁷

Podpis pogodbe s potrditvijo sedaj obstoječe titovsko-oktroirane administrativne granice s Hrvaško, bi bilo izdajstvo slovenskega naroda. Del Istre in teritorij pri Štrigovi je zgodovinsko etnično slovenski. Mešetarjenje s slovensko zemljo pri Mokricah pa je kriminalno dejanje in dokaz neutemeljene požrešnosti ter imperialističnih pretenzij naše sosedice. Leta 1910 ni živel v Savudriji niti en Hrvat, kar potrjuje navedeno.

Štefan Vrzela in 50 podpisov

Predsednik R Slovenije Milan Kučan in Predsednik R Hrvaške dr. Tuđman, Brdo - Kranj⁸

Predsednik Kučan, kakršnokoli razpravo o slovenskem Razkrižju, Piranskem zalivu z občino Piran s Kaštelom

⁶ Pismo in telegrama niso bili nikoli javno objavljeni (dnevni tisk). Prav tako ne dokumentirano pismo Državnemu zboru iz leta 1993 o Štrigovi. Po najnovejših dostopnih virih (Pisma bralcev, Večer, 2. 11. 2006) je bil štrigovski primer objavljen v glasilu Slovenske nacionalne stranke Prijatelj, leta 1993, in oddaja na Net. TV pred tremi leti, ki je govorila o štrigovskih pobojih. Prav tako je primer objavilo tudi Slovensko društvo za ureditev zamolčanih grobov v svoji knjigi "Tudi mi smo umrli za domovino".

⁷ Telegram je bil poslan takoj po osamosvojitveni vojni leta 1991. Iz vseh pisem in telegramov žarita Vrzelo gnev in prezir do Tita in njegove socialistične ureditve. Njegov prezir se je nanašal tudi na Hrvaško, saj se mu je prav v tej republiki zgodila strašna osebna tragedija. Prizanesljiv pa ni niti do Cerkev in nekaterih njenih dostojanstvenikov.

⁸ Telegram je datiran 13. oktobra 1992. Odposlan je bil v protokolarni objekt Brdo, kjer je bil verjetno takrat na obisku hrvaški predsednik, saj je naslovnik tudi on.

in Savudrijo, ki ima 80% slovenskih objektov, kjer še 1910. leta ni živel niti en Hrvat ter o prostem izhodu v mednarodne vode, je narodna izdaja.

Razmejitve na Mirni je minimum pravične in sprejemljive meje s Hrvaško. Slovenski teritorij z večinskim slovenskim avtohtonim prebivalstvom, 9 vasi od Štrigove do Železne Gore, ki živi brez osnovnih človečanskih pravic in je bil okupiran s strani Hrvaške 1946/47. leta nepojasnjeno in proti volji prebivalcev, se mora brezpogojno vrniti Sloveniji s plebiscitom, ker si to prebivalstvo želi. Tako tudi ostali kraji v Dravski banovini iz stare Jugoslavije.

Predsednik dr. Tuđman, predniki Slovencev so v Istri prisotni že od 585. leta, Istra nikdar ni bila Hrvaška, je vojni plen, ki pa ga Hrvaška ni zaslužila v drugi svetovni vojni, imela je od števila prebivalstva le 1,65% borcev NOB in 207.000 ustaško-domobranske vojske. Slovenija je imela 2,42% borcev NOB in mnogo manj kvislingov. Samo Primorska je imela 24.000 požganih hiš in objektov, padlih borcev v prekomorskih brigadah 5000, na Rabu pa je bilo 4641 mrtvih antifašistov, zato menimo, da ni potrebe po internacionalizaciji glede razmejitev na Mirni, če vlada objektivnost in razum pri pogajalcih.

Samovoljno enostransko ukinitve režima "prosto morje" pred razmejitvijo, ropanje ribjega ulova slovenskim državljanom, kaznovanje in aretacije, štejemo za piratstvo in kršitev integritete R Slovenije, to pa še posebej v Piranskem zalivu, kjer Hrvaška nikdar ni imela in nima kaj iskati...

V Mariboru, dne 12. X. 1992

Gibanje za celovito Slovenijo

Štefan Vrzela

Tragedija in pekel slovenskega naroda v Medmurju in pismo poslancem DZ⁹

Bilo je aprila 1946 v slovenskem Medmurju¹⁰. Kosi od zime premrzli, so s čudovitimi melodijami naznanjali prihajajočo pomlad. Nad Slovenci od Razkrižja in Štrigove do Železne gore pa so se zgrnili temni oblaki. Hrvati so pričeli okupirati te kraje. Zaradi odpora

⁹ Pismo poslancem DZ je pripomoglo, da je Komisija RS za pomorstvo na 16. seji dala predlog DZ, da dr. Drnovšek na obisku v Zagrebu dne 29. 9. 1993 ne podpiše pripravljenega osnutka Sporazuma o državni meji med R Slovenijo in R Hrvaško, ker je škodljiv za Slovenijo.

Pisma poslancem tukaj ne objavljam, ker se podatki več ali manj skladajo z zgodovinski dejstvi tega zapisa o tragediji...

¹⁰ Tukaj se pojavlja nova krajevna terminologija, ki je doslej nismo poznali oz. je nismo uporabljali – slovensko Medmurje. Poznano nam je širše ime te sosednje pokrajine – Medžimurje, ki zajema celotno področje med Muro in Dravo, vzhodnoprleško etnično mejo in kot med izlivom Mure v Dravo. Medžimurje se deli na zgornje in spodnje ali dolnje Medžimurje.

prebivalstva je Josip Broz–Tito, inspiriran od Zrinjskih, Jelačića, prek Matošičevega teoretičnega poizkusa pohrvatenja južnega Prekmurja, poslal 1947. leta v slovensko Medmurje Vido Tomšič, da bi "naredila" to pokrajino hrvaško.

Titov plan za priključitev občin Razkrižje in Štrigova k Hrvaški sta podala v Ljutomeru že 1946. leta ministra za notranje zadeve Slovenije in Hrvaške M(atija) Maček in S(tevo) Krajačić.

Medmurje (se) sestoji iz občine Razkrižje z vasmí: Šprinc, Globoka, Kopriva, Gibina, Šafarsko, in Veščica ter občina Štrigova z vasmí: Rabodje, Banfje¹¹, Leskovec, Urban, Stanetinci¹², Železna gora, Grabrovnik in Jalšovec ter zaselki: Leskovščec, Veščiški vrh, Krpec, Krče, Kozlovščak, Goričica, Pernjak, Martinovski vrh, Orehovčak, Rim, Prekopa, Rimščak, Vrbovica, Mali Slatnjak, Veliki Slatnjak, Trnovčak, Ciganjščak, Vušivčak, Gibinščak, Šafarščak, in Razkriški vrh¹³.

Čeprav je bilo tu tedaj 96,5% avtohtonega slovenskega prebivalstva in je bil teritorij občin Razkrižje in Štrigova v pristojnosti okraja Ljutomer administrativno, politično, finančno, sodno in po zemljiški knjigi, je Tomšičeva, kot zvesta Titova služabnica, nalogo izpolnila. Prebivalstvu tega kraja je sporočila, da bodo v prihodnje pripadali Hrvaški. Hrvatje so izdali uredbo, da se morajo izseliti vsi slovenski učitelji, v šole pa je bil uveden le hrvaški jezik. Župnik Leonard Logožar je pozneje prepovedal še petje slovenskih pesmi v cerkvi sv. Marije Magdalene v Štrigovi, ki so jo nekoč zgradili grofje Celjski (svetišče je s konca 13. stol., cerkveno ladjo so dogradili v letih 1670-1690 in Pavlinski samostan 1448. leta). Toda 5100 Slovencev – tudi nekaj Hrvatov – vsemu temu odločno nasprotovalo in so burno protestirali. Samo v Razkrižju je demonstriralo več kot 800 prebivalcev. Tako so si prebivalci občine Razkrižje z navedenimi vasmí s 1600 občani priborili, da so

ostali v Sloveniji. Občino Štrigova z navedenimi vasmí in 21 zaselki s 3500 prebivalci pa so neusmiljeno okupirali Hrvatje. Ker so prebivalci še naprej protestirali in demonstrirali, je hrvaška udba uvedla nezaslišan teror, ki ima v povojnem civiliziranem svetu komajda kje primero. Slovence so pričeli množično pretepati, krvavo mučiti in na grozovit način ubijati. V čebrih so jih utapljali in s koli pobili, še na pol žive pa so pometali v strelske jarke, jih plitvo zagrebli, da so jih lisice in psi odkopali ter trgali z njih meso. Večji pokol je bil izvršen pri Štefanu Srša v Jalšovcu. Oba zakonca sta bila ubita.

Mučenju in pokolu 1947. leta niso ušli niti 16-letni fantje in dekleta, sinovi skupaj z očetí in žene z možmi. V tem nezaslišanem zločinu je bilo pobito več kot 30 Slovencev. Takšna dejanja so se dogajala samo še za turških časov in ponekod med vojno. Doslej je bilo identificiranih 21 žrtev, od tega 15 moških in 6 žensk. Njihova trupla, pa tudi številnih drugih, še danes leže pod neposvečeno zemljo v gozdičku za Repovo hišo v Štrigovi, kar je v sramoto današnji civilizaciji.

Delno identificirane žrtve poboja.

Pepi Ružman, star 16 let, Gibina

Ivan Prša, Gibina

Miško Vozlič, Šafarsko

Štefan Prajnar, Banfje (Razkriški vrh)

Karba (senior), Banfje (Razkriški vrh)

Karba (junior), Banfje (Razkriški vrh)

Alojz Benko, Banfje (Šafarščak)

Vojaričin sin (ime po hiši), Banfje (Vušivčak)

Martin Kodba, Jalšovec

Štefan Srša, Jalšovec

Genovefa Srša (žena), Jalšovec

Durek-Kovačev (ime po hiši), Štrigova

Dekle trgovka, Štrigova

Štefan Barbarič (mesar), Štrigova

? Barbarič (žena), Štrigova

? Rep, Štrigova

Nezakonski fant, Štrigova

Štefan Dujh, Businščak (Železna gora)

? Kosminek, Trnovščak (Grabrovnik)

Dekle, Mota

? Šarman (lesni trgovec), Maribor

Številne družine Slovencev so obsodili na dolgoletne kazni, ki so jih prestajali v težkih ječah v Slavonski Požegi in drugod, njihovo imovino pa so konfiscirali. Ne samo, da slovenska vlada in KPS nista ničesar ukrenili, pri vsej zadevi sta se celo vedli odkrito izdajalsko. Poslali so na oktroirano novo mejo udbo in milico, ki pa sta služili kot goniča, saj sta pobegle Slovence vračala v pest hrvaškim masakrerjem. Še 1950. leta, ko sem prišel kot organ Kontrolne komisije v službo v Ljutomer, sem videl pohod udbe v te kraje. Še živa priča teh zločinskih dogodkov Ivan Živkovič,

¹¹ V kontekstu sta ti dve vasi napisani v pogovornem jeziku – pravilno Robadje in Banfi.

¹² Prav tam – Stanetincec.

¹³ Vsa ta krajevna imena so slovensko-prleškega izvora. Ob koncu domovinske vojne, kot jo Hrvati imenujejo, je bila na križišču med Trnovcem in G. Hraščanom pritrjena smerna tabla Željezna gora, vendar ta ni dolgo obstajala, saj so tablo kmalu zamenjali s pravilnim imenom – Železna gora. Hrvati ne izgovarjajo železo temveč željezo.

Spomin mi sega štirideset let ali več nazaj, ko bila je večina tega medmurskega prebivalstva vezana na delo in železniško povezavo iz Središča ob Dravi. Tedenska migracija ljudi s tega področja je imela za posledico, da so se nekateri v Središču naselili. Ob povratku so se navadno zbrali v Veselkovi gostilni, kjer so si shranjevali kolesa. Ko jim je vino dobro razgrela glave, so zapeli. Peli so ubrano, samo slovenske pesmi, tudi takšne, ki jih danes zelo redko slišiš. (Opomba: Franc Krnjak).

je takrat kot mladinski sekretar omenil plebiscit. Bil je zaprt in hudo tepen v Starem gradu v Čakovcu, starše pa so mu obsodili na večletno ječo.

Da, tako se je "zaključil" plebiscit, ki se upravičeno imenuje Titov krvavi plebiscit. To je eden njegovih številnih, krvavih množičnih zločinov, ki je tembolj nagnusen, saj so ga zagrešili nad golorokimi Slovenci na njihovi zemlji samo zato, ker so hoteli živeti v svoji domovini s svojim jezikom. Pravljičice o križarjih zavračam. Upor je bil posledica patriotizma. Tito ga je s svojo zločinsko udbo krvavo zadušil. Pri upornikih je šlo za patriote, ki so ljubili svojo domovino Slovenijo, kar so pokazali tudi med NOB. Hrvaški odpor je bil tam zanemarljiv, epizoda ustaštva pa je znana. Glavni akter vsega zla je bil narcisoidni monstrum in svetovni nastopač ter zapravljevec Broz, ki se je s tem Slovincem pokazal kot hrvaški ultranacionalist in krvavi imperialist, kar velja tudi za cono B v Istri, ki jo je Slovincem iztrgal.

In kakšni so bili razlogi za okupacijo tega slovenskega teritorija v Medmurju? Nobeni! Niso bili ne zgodovinski, še manj pa etnični. Mednarodno pravno formalno navedeno slovensko Medmurje nikoli ni bilo hrvaško. Ko je 11. septembra 1848. leta ban Jelačić prekoračil Dravo in šel z vojsko skozi Čakovec sekati glave revolucionarjem na Ogrsko in na Dunaj, je sicer izjavil, da proglašča Medmurje za sestavni del Hrvaške, vendar sta se Ogrska in Avstrija po porazu revolucije zopet sporazumeli in Hrvatom nista hoteli priznati enakopravnosti. Še več, od 1854. leta naprej je bil na Hrvaškem kot uradni jezik uveden nemški. Ogrska pa Hrvatom ni dala zahtevanega Medmurja in tudi ne Reke, čeprav je zaradi tega vodil škof Josip J. Strossmayer leta 1866 celo 12 člansko hrvaško deputacijo v Budimpešto. Medmurje je bilo do 1920 leta Madžarsko, nato pa pride kraljevini SHS¹⁴. Po

¹⁴ Takoj po koncu I. svetovne vojne je vodja medžimurskih Hrvatov dr. Ivan Novak iz Macinca, celotno Medžimurje priključil k slovenski politični upravi z razlogom, da ta svet med Muro in Dravo spada v Evropo. Poznejši siloviti hrvaški politični pritisk je takšno dejanje dr. Novaka izničil. Ob 35. obletnici smrti l. 1969 so mu na njegovi rojstni hiši postavili spominsko ploščo, na kateri piše, da je zaslužen za priključitev Medžimurja "matici zemlji Hrvatskoj".

Za utrditev hrvaške politične oblasti v Medžimurju je vsekakor imel veliko vlogo kapetan Jurišić, ki je s svojo vojsko konec leta 1918 naskočil na svojo pest tudi Prekmurje, vendar je doživel strahoviti poraz pri Murski Soboti. Demarkacijska črta med SHS in Madžarsko je nato potekala po sredini reke Mure, ki je že bila regulirana, za katero so se najbolj navduševali Hrvati, in so jo praktično zahtevali. Tako so Madžari upali in mislili, da bo Prekmurje pripadalo njim. Današnja razmejitve in vsi zapleti okrog določitve meje med državama, gledano s časovno distanco, nam kažejo, da kljub drugačnemu katastru meja ne more potekati drugje kot po sredini toka reke Mure. V obeh Jugoslavijah so ozemlje na levem breg Mure nadzorovale slovenske oblasti.

ustanovitvi "oblastnih enot" 28. aprila 1922 pride s Čakovcem mariborski oblasti¹⁵. Po izdanem zakonu o banski upravi 7. novembra 1929 spada vsa občina Štrigova Savski banovini. Na izrazito željo, prošnje in proteste slovenskega prebivalstva priključijo občino Štrigova 1931 Dravski banovini, kar je slovenski živelj, kljub terorju mačkovcev, večinsko potrdil pozneje na občinskih volitvah 27. 3. 1938, ki so bile hkrati plebiscit za Slovenijo. Na volitvah v Razkrižju, ki je od 1937 občina, so nastopili Slovenci z listo JRZ z geslom: Smo Slovenci in so dobili 71,88% glasov; Smo Hrvati in so dobili 28,11% glasov. V Razkrižju in Štrigovi skupaj je dobila JRZ 600 glasov, Maček pa 594 glasov. Na državnih volitvah 11. 12. 1938 v Štrigovi in Razkrižju je dobila JRZ 456 glasov (v Razkrižju 77,6%) opozicija (Maček) pa 295 glasov (Razkrižje 20%). Sicer pa so tudi mnogi Slovenci volili Mačka, v Črni kar 69,34% volilcev. V okraju Ljutomer je dobil Jeftić 88,33% glasov, Maček pa 12,31%. Na majniških volitvah 5. 5. 1933 je dobil Jeftić v Dravski banovini 83,25% glasov, volilo pa je le 48,13% volilnih upravičencev. Pri senatorskih volitvah novembra 1939 je JRZ dobila 29 senatorjev od 47 skupaj izvoljenih v Jugoslaviji.¹⁶

Iz navedenih argumentov je razvidno, da je slovensko Medmurje z večinskim avtohtonim slovenskim prebivalstvom bilo okupirano s krvavo represijo. Slovincem so bile odvzete osnovne človečanske pravice in še danes se nad njimi vrši etnocid.

Predsednik Kučan in nekateri ministri pa so v parlamentu izjavljali, pa tudi posredovali na tiskovnih konferencah, da na Hrvaškem ni slovenske manjšine. Zaradi takšne analfabetske, hlapčevske in izdajalske politike do lastnega naroda se na Hrvaškem še nadalje pojavljajo imperiulistične pretenzije po delih slovenske zemlje. Tako župnik Ivan Grah v Glasu koncila namiguje na Koper. "Tako je npr. za vrijeme Italije izmedju dva rata pulska provincija (Provincia Pola) obuhvačala i Koparštinu". Pregara, Gradina in del Topolovca pa da so bili: "sakačeni od hrvatske Istre". Kar pa ni res, ker tudi Istra mednarodno pravno formalno nikdar ni bila last Hrvaške. Med II. svetovno vojno pa si tega ozemlja ustaška Hrvatska ni zaslužila z zločini. V 34. številki Glasa koncila navaja župnik – zgodovinar Josip Butorac v članku pod naslovom: "Hrvatska Kaniža (Razkrižje) ima se vratiti Hrvatskoj", da ima Razkrižje "...oduvjek samo

¹⁵ Glej: Ilustrirani Slovenec, letnik 1929.

¹⁶ Zakon o obč. upravi, "Občina", Služb. nov. Kraj. SHS, št. 92, Uradno por. v Slovenskem gospodarju, let. 1922, 1929, 1931, 1933, 1935, 1938 in 1939.

hrvatsko stanovništvo...". V 36. številki Glasa koncila pa med ostalim piše: "Okupirana Hrvatska Kaniža treba da se vrati majci Hrvatskoj..." Koliko lucidnih pretenzij po tuji zemlji in podle laži je v teh navedbah pove popis prebivalstva 1948. leta. Bilo je 1100 Slovencev, 19 Hrvatov in 1. Madžar. Torej 1,69% Hrvatov v Razkrižju. Sedaj jih je 5,1%. Neverjetno obrekovalno proti Slovincem se je v tem katoliškem časopisu (št. 46 do 50) znesel Stanislav Dedekić in sicer v podlistku z naslovom "Hrvatska prošlost Raskrižja". Tudi on navaja, da je bilo področje Razkrižja "od pamtiveka Hrvatsko". Omalovažuje antifašistični boj Slovencev, čeravno hrvaškega odpora tam skoraj ni bilo in laže, da so se Slovenci udinjali okupatorju, ko je zasedel Medmurje. Navaja: "Zanimljivo je da su upravo novo pečeni Slovenci prvi najviše dizali izpruženo desnicu na pozdrav relativnu malobrojnim njemačkim vojnicima koji su "čuvali" granicu nekadašnje Dravske banovine nekoliko kilometara istočno od Raskrižja". Ko pa so po dveh mesecih prevzeli Medmurje Madžari, pa bi se naj Slovenci zopet udinjali njim: "Novo pečeni Slovenci opet su prvi i najglasniji u pozdravljanju madžarskih službenika..." To je dokazano klevetanje Slovencev in laž! Od maloštevilnih hrvaških prebivalcev so bili mnogi ustaško naravnani in so denuncirali zavedne Slovence Nemcem. Ti so imeli že 32 slovenskih družin na seznamu za izselitev, rešila pa jih je poznejša madžarska okupacija tega kraja. Na koncu tega pamfleta navaja Dedekić, da je "prošlost Raskrižja hrvatska" in da bo to "vprašanje" (?) rešilo ob sporazumu o razmejitvi. To pa kaže, da Hrvaška cika še na slovensko Razkrižje¹⁷. Zato pa župnik Slaviček še naprej tako odločno zatira slovenščino in vsiljuje hrvaščino, s čemer se je pokazal kot zagrizen eksponent v tem delu Slovenije. Prebivalcem povzroča bolečine in težave že od 1954. leta in jim izreka prekletstvo, če zahtevajo pri krstih, porokah in pogrebih opravilo v

slovenskem jeziku¹⁸. Sina Teodora Žabota ni hotel pokopati, ker je družina zahtevala pogrebni obred v slovenskem jeziku.

Slovenska oblast Dravske banovine je imela službeni jezik slovenski. Po hrvaški okupaciji in pokolu Slovencev je bil v šole in cerkev uveden le hrvaški jezik. Še sedaj pa se vsiljuje hrvaški jezik v razkriški cerkvi pri verouku, češ da je to zagrebška župnija, ki so jo ustanovili 1942. leta. To pa je seveda eksleks, saj je Medmurje takrat bilo priključeno k Madžarski in zato ustanovitev zagrebške župnije nima nobene pravne podlage. Ustaške vladavine ne priznamo!

Zgodovinsko neodgovorno je, da slovenska državna oblast in Cerkev to tolerirata in prepuščata svoj trpeči narod tujim manipulantom. Mariborski škof se celo poniževalno shaja s Slavičekom in sili Razkrižane, prek ljutomerskega kaplana, njemu k poslušnosti. Čast in slava škofu dr. Držičniku, ki je 1968. leta zahteval na škofovski konferenci pripojitev Razkrižja k mariborski župniji. Seveda, glavni krivec je sedaj predsednik Kučan, ki krši 5. čl. ustave in ne predlaga izгона Slavičeka iz R Slovenije.

Če bi slovenski velikani od Trubarja, Prešerna, S. Jenka, Cankarja, Maistra, Korošca in drugi tako ravnali, bi bil obstanek Slovencev danes vprašljiv. /.../

V Mariboru, dne 11. januarja 1993

Gibanje za celovito Slovenijo

za Štefan Vrzela

¹⁸ Časopis Delo, z dne 16. 2. 1978, je objavil članek novinarja Fedje Zimića z naslovom Protesti vernikov. Razkrižani so se obrnili v tej zvezi na pronuncija M. Cecchinija in mu povedali, da župnik Slaviček ni pripravljen sprejeti nobene rešitve, ki bi zadovoljila slovenske vernike.

V nekdanji skupni državi je bila navada, da so sosednje župnije med seboj sodelovale (mogoče ponekod tudi sedaj). Ob kakšnih cerkvenih praznikih so pri bogoslužju in seveda pri pogostitvi sodelovali tudi duhovniki sosednjih (slovenskih ali obratno) župnij. Tako je bil leta 1977 za Katarinin praznik povabljen na žegnanje v sosednji Gornji Mihaljevec središki dušni pastir Jože Podjavoršek. Seveda se je pri skupnem kosilu razvila ostra debata o Razkrižju. Dekan Slaviček se je skliceval, da je 80% faranov Razkrižja za status quo. Seveda je središki Podjavoršek, ki je bil spreten diplomat, navedbam ostro oporekal. Odvrnil mu je, da je to osebno in demagoško gledanje primera. Nato so hrvaški duhovniki udrihali po časopisu "Družina" in mariborskem škofu dr. Krambergerju. Med njima se je razvil zanimiv dialog: "Vi biskupa usuđujete? Tko druge usuđuje, smatra sebe pametnijim! Jeli tako?" "Tako jest!" so odgovarjali vsi ostali v en zbor. "A, znate li onu staru, da pametnji popušta? Pa neče ti Štef (Slaviček) pasti kruna sa glave, ako budeš jemput vu nedelju slovenski mešil, i svi prigovori i ugovori če nestati!" Na to niso odgovorili, temveč so na koncu rekli: "Ako bi svi slovenski svećenici bili kao vi, bilo bi lako!" Odgovor Podjavorška je bil v njegovem slogu: "Ako bi svi vi bili kao ja, opet bi bilo lako!" Nato je Slaviček izjavil, da se bo pokoril navodilom škofov. Kako se je pozneje zadeva razpletla, pa je znano.

¹⁷ Ne ve se točno, s kakšnimi motivi je hrvaška Cerkev pred leti poslala vprašalnik v nekatere slovenske obmejne župnije, naj popišejo vse Hrvate, ki živijo tukaj v mešanih zakonih ali priseljeni v Slovenijo. Menda zato, da bi v teh obmejnih župnijah občasno služili hrvaško bogoslužje. Slovenski duhovniki se niso hoteli s tem ukvarjati in tudi javnost ni bila o tej zadevi obveščena. Tudi sicer niso ti prebivalci nikoli prej izrazili želje po hrvaškem bogoslužju.

Pobiti v Repovi šumi¹⁹

Marija in Jurij Barbarič, Antonija Šiško, Jurij Dovečer, Albert, Angela, Renata in Radoslav Fodroczy, Dragutin Golenko, Nikola (Mikloš) Hudin, Julij Kozelko, Julija in Marija Krčmar, Avgust Rep in Jani Sabo. Vsi so bili iz Štrigove.

Belaj, Karbov sin, Stjepan Prajner iz Razkriškega vrha.

Alojz Benko iz Šafarsčaka.

Stjepan Dujh iz Businščaka.

Valentin Gašparič, Gusti - "Pukačov", Aleksa Mlinarič-"Tolačov", Ivan Novak - "Žepek", Ivan Petkovič in Avgust Tivadar iz Vušivčaka.

Golenko, Martin Končič, Lutar, Danijel Ohman, Martin Šajnovič ter Aleks in Stjepan Vinko iz Razkrižja.

Franjo Jug, Ivan Prša in Stjepan Ružman iz Gibine.

Karol Klenar in Albin Krauthaker iz Robadja.

Alojz in Stjepan Kodba, Ivan Petovari, Tivadar - "Vodarica" iz Banfija.

Martin Kodba - "Dretek", Antun in Franjo Kovačić, Genovefa in Stjepan Srša iz Jalšovca.

Lovrec iz Preseke.

Franjo Nedog iz Globočkega vrha.

Franjo Pintarič iz Šafarskega vrha.

Martin Rojko, iz Pršove grabe.

Juraj Rojko in Vili Trstenjak iz Grabrovnika.

Mihael Vozlič iz Šafarskega.

August Zadravec - "Kosminek" iz Trnovčaka.

Alojz in Marija Županec iz Stanetinec ter

Ernest Šarman iz Maribora.

Ustni viri

- Vilma Antolič, nečakinja, Ormož.
- Franc Krnjak, samostojni raziskovalec, ki je tudi avtor nekaterih kontekstov in vseh dopolnjenih tekstov, virov in literatur.
- Ivan Krnjak, upokojeni učitelj iz Macinca, rojen 1899. leta (bil je dober prijatelj z dr. Novakom).

- Franček Masten, Frankovci.

- Angelca Vrzela, žena.

Pisni viri

- Večer, 8 november 2006.
- Župnijska kronika Sv. Duha Središče ob Dravi.

Literatura

- Jerič, Ivan, 2000: Moji spomini. Murska Sobota.
- Jerič, Ivan, 2001: Zgodovina madžarizacije v Prekmurju. Murska Sobota.

Ključne besede

Štefan Vrzela, Goli otok, poveljni poboji, Medžimurje, Gibanje za celovito Slovenijo.

Povzetek

Do propada Titove Jugoslavije so bili nekateri problemi, ki zadevajo revolucionarne oblasti in njene politike, teme, o katerih se ni smelo razmišljati na glas. Še posebej tabuizirane so bile teme o vsakršnem nacionalizmu in s tem tudi meje med republikami, ki so sicer obstajale in so se do neke mere spoštovale, vendar te niso imele pri novojugoslovanski unitarni politiki kakšnega večjega pomena. Leto 1945 pa ni prineslo prave svobode vsem prebivalcem, še posebno ne Slovencem. Svet vzhodno od Razkrižja z lokalnoupornim centrom Štrigova je bil čez čas nasilno odvzet matici Sloveniji, zrevoltirano prebivalstvo, ki je ostro nasprotovalo takšnemu dejanju, pa grobo pokorjeno tudi z množičnim pokolom. Prvi je o tem pričel pisati in nato opozarjati slovensko javnost in oblast prleški rojak Štefan Vrzela, ki je bil v petdesetih letih nasilno odpeljan na Goli otok. Med vsemi Golotočani je bil edini, ki mu je uspelo z njega pobegniti. Kmalu po slovenski osamosvojitvi je ustanovil Gibanje za celovito Slovenijo, s katerim si je prizadeval dokazovati zločin, ki se je zgodil nad slovenskim življem v slovenskem Medmurju. Žal se pravične meje in obsodbe zločina ta brezkompromisni borec za Slovenijo ni dočakal, saj so mu njegove življenjske moči pošle pred dobrimi devetimi leti – 1. marca 1997.

¹⁹ V noči s 17. na 18. marec 1947 naj bi bile poklane žrtve zakopane. Dopolnjene podatke, priimke in imena, pomorjenih sem uporabil za celovitejši pregled tega dogodka. Imena in priimki pobitih so bili objavljeni v Večerovem podlistku "Poveljni zločini ob Muri" avtorja Branka Žunca iz Murske Sobotke.